

Panpsychismus

Doslova vzato znamená toto slovo přesvědčení nebo učení o jakési všeobecné oduševnělosti všeho, veškeré skutečnosti. To je ovšem pojetí neudržitelné, a proto také vlastně neodpovídající tomu, co bývá za „panpsychismus“ označováno (ne-zřídka se záměrem určité pojetí degradovat až zesměšnit). Termín pochází od Johna Tolanda (1705), který se tak chtěl pokusit o překonání Descartova dualismu dvou substancí, *res extensa* a *res cogitans*. Chyba karteziánského dualismu však zdaleka nespočívá jen v tom, že náležitě neřešil komunikaci mezi oběma předpokládanými substancemi, ale zejména v tom, že obě substance jím byly myšleny jako „předměty“, „věci“ (*res*), tedy „předmětně“. Po mém soudu tato vada byla nejzávažnější a nebylo možno ji odstranit ani překonat tím, že se nějak zrušil dualismus. Jistý typ dualismu je třeba akceptovat, ba je zapotřebí z něho vyjít, ale nesmí to být dualita dvou entit, tj. vztahu mezi „body“ a „mind“, jak to dnes vidíme jako návrat k starým problémům, ale dualismus jiného typu. Jde o dualismus nikoli „substancí“, nýbrž jakýchsi dvou „stránek“, „aspektů“ každé „pravé skutečnosti“, tj. skutečnosti, která není pouhou hromadou, nýbrž že jednotou, sjednoceností, založenou a garantovanou z „nitra“. Nitro samo pak nesmíme ztotožňovat ani s duší, ani s nějakou „oduševnělostí“, nýbrž musíme je chápat jako nepředmětnou stránku každého „pravého jsoucná“ (a každé jsoucná dále chápat jako dění, a pravé jsoucná jako vnitřně integrované dění, které má svůj „počátek“, průběh a také svůj „konec“ v čase. Jestliže nebudeme trvat na tom, že „nitro“ či „niternost“ v tomto smyslu znamená nutně duši nebo oduševnělost, pak sice můžeme odmítnout termín „panpsychismus“, ale vlastně něco z tohoto pojetí zároveň zachovat tím, že přisoudíme každému „pravému jsoucnu“ niternost a schopnost reagovat, tedy reaktivitu. „Nitro“ v tomto (našem) smyslu neznala ani antika, ani středověk (i když slovo zajisté existovalo); poprvé se „nitro“ úspěšně pokusil myšlenkově uchopit (pojmut) Leibniz, ale zatím jen tak, že krajním způsobem redukoval (až k „nule“) vnějšek (tj. vnější stránku svých monád). Nápravu provedl potom až Hegel. A zároveň s tím vším došlo k jakémusi převratu v chápání „subjektu“, který byl pojat jako „non-objekt“ *par excellence* (*kat' exochén*) – zatímco až do té doby byl filosofický termín *subiectum*, podobně jako termín *substratum*, překladem řeckého *hypokeimenon*, doslovně vzato pak také *substantia*.

(Písek, 120102-1.)